

The image features a complex geometric pattern of blue and white squares and rectangles. A central dark blue square contains the text "Тема СПІЛЬНОТА" in white. Below it, another dark blue square contains the text "НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ" in white. On the left side, there are line drawings of school supplies: a paper airplane, a book, a pencil, and an alarm clock. The background is a light blue color.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Київ – 2019

Авторський колектив: Банах О.В., Боярчук О.І., Кравчук Л.В., Мирошниченко Т.І.

За загальною редакцією

Бібік Н.М., доктора пед. н., головного наукового співробітника відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, академіка Національної Академії педагогічних наук України.

Софій Н.З., канд. пед. н., доцента кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Рецензенти:

Назаренко Г.А. – доктор педагогічних наук, професор, проректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Товкало М.Я. – канд. філол. н., заступник директора Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків учнів другого класу із формування громадянської компетентності розроблено Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» у рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст матеріалів є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Розвиваємо громадянські компетентності:

другий клас / За ред. Н.М. Бібік, Н.З. Софій. – Київ:

2019 / Режим доступу www.ussf.kiev.ua

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків другокласників із формування громадянської компетентності є додатковими навчально-методичними матеріалами до чинних Модельних навчальних програм для другого класу. Це ресурс із конструювання освітнього процесу з акцентом на формування громадянської компетентності учнів Нової української школи.

Пропоновані матеріали мають на меті формувати в дитини власну ідентичність і готовність до змін через вироблення поваги до себе та інших, толерантне ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці, обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, а також через активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

Представлені завдання створено для використання відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Активні практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі запитання, завдання для індивідуальної та групової роботи ґрунтуються на конструюванні знань, використанні досвіду дитини і відображають діяльнісний підхід до освітнього процесу.

Уміщені види навчальної діяльності з формування громадянської компетентності учнів другого класу можуть бути орієнтиром для роботи педагогів та корисними матеріалами, які допоможуть батькам другокласників глибше зрозуміти шкільні теми, щоб налагодити спільну роботу з дітьми – обговорювати ті проблеми, які цікавлять школярів, розробляти проекти, разом досліджувати навколишній світ.

ISBN 978-5-459-00530-1

ББК 32.973.2-018

ББК 32.882.9

УДК 004.451

ISBN 978-1430226598 анг

© Pact Inc., 2019

© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2019

ПЕРЕДМОВА

Зміни, що відбуваються в сучасній освіті, спонукають нас до розуміння надважливості *цінностей громадянської освіти*. Усе більше звертаємося до понять, що лежать в основі побудови навчання на цінностях: *відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності*. Усе глибше обговорюємо їх практичне значення й користь, приходимо до спільного розуміння їхньої сутності, усвідомлюємо, чому вони важливі для кожного громадянина, кожної громадянки.

Як організувати цікавий і захопливий освітній процес сучасного формату, спрямований на формування громадянських компетентностей дітей і їхніх рідних? Відповіддю на це запитання будуть матеріали, розроблені в межах проекту, на допомогу педагогам та родинам учнів. Вони підкажуть крок за кроком, як інтегрувати громадянську освіту у щоденне навчання учнів початкових класів, сприятимуть поглибленню знань, розвитку вмінь і формуванню цінностей.

Працюючи із пропонованим ресурсом, діти ще з початкової школи щоденно набуватимуть практичного досвіду демократичного громадянства. Навчаючись у групах, обговорюючи актуальні питання, розв'язуючи проблемні ситуації, учні розвиватимуть уміння і навички взаємодії і співпраці, критичного мислення, демократичної участі, відповідальності, усвідомлюватимуть цінності свободи і прав людини. Такі системні практичні дії сприятимуть *формуванню способу мислення і поведінки учнів та учениць на основі цінностей демократії*. Інтегрований підхід до організації освітнього процесу відповідно до чинних Модельних навчальних програм допоможе вчителям змодельовати життя за межами класу. Щоб, не ламаючи природу дитини, вчити, виховувати і розвивати її, потрібно усвідомити, що дитина буде вчитися тоді, коли їй цікаво, коли вона в безпеці, коли матеріал поданий зрозуміло, емоційно, і щонайважливіше, він є у сфері зацікавлень дитини.

Посібник зосереджує увагу на тому, що кожна людина (і дитина зокрема) живе та діє серед людей, дотична до історичної і культурної спадщини, причетна до її творення, є часткою шкільної та місцевої громади, усвідомлює власну ідентичність і згодом набуває глибинного розуміння себе як громадянина України та Європи.

Педагоги зможуть використовувати подані у посібнику матеріали як основні або додаткові. Пропоновані розробки містять найрізноманітніші практичні вправи, дискусійні та дослідницькі запитання, які мають спонукати дитину до глибшого вивчення окремих проблем. Така активність потребує співпраці щодо збору відомостей «усної історії», реалізації завдань, які вимагають допомоги батьків або залучення інших дорослих.

Матеріали для читання, навчальні вправи для роботи в групах зазвичай супроводжуються природною для дітей діяльністю – фантазуванням, малюванням малюнків, обговоренням або іншими видами перетворення інформації. Кооперативне навчання на основі інформаційних повідомлень занурюють учнів у ситуації, коли вони виявляють різноманіття і розбіжність суджень, набувають самостійного досвіду співпраці через обмірковування прийнятих у класі правил взаємодії або соціальних норм поведінки в місцевій громаді.

Значна кількість вправ і завдань, про що відзначають педагоги-практики, спрямована на усвідомлення відповідальності за власні вчинки, спонукають до безпосередньої участі в ситуаціях, у яких формуються вміння домовлятися з однолітками для вирішення проблем класу або іншої спільноти.

Важливим у роботі з матеріалами посібника є акцент на формування в учнів власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття в колі дружної до дитини спільноти. Пропоновані розробки дають змогу це зробити з цілковитою впевненістю у позитивному результаті.

Щасливе навчання дітей та ваше щасливе вчителювання залежить від вас, дорогі вчителі.

Пам'ятайте, Ви вчите дитину не для школи, а для повноцінного життя, яке вона прикрашатиме своїм сумлінням і добрими вчинками в ім'я України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчально-методичні матеріали, які допомагають формувати громадянські компетентності учнів другого класу, розроблено за проблемно-тематичним підходом відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Кожна тема містить такі частини: орієнтовні дослідницькі / проблемні запитання, завдання до теми, очікувані результати теми, очікувані результати учіння для учня, опис видів навчальної діяльності, через опрацювання яких учні досягають очікуваних результатів, використані і рекомендовані джерела, зокрема електронні ресурси.

Види навчальної діяльності, запропоновані в рамках кожної теми, представлені через практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі проблеми, кейси, матеріали для читання, завдання для роботи в групах, самостійної роботи, завдання для батьків (завдання для дитини із залученням батьків), які супроводжуються малюнками, картками, медіаматеріалами тощо.

Кожен вид навчальної діяльності супроводжується докладним описом та переліком орієнтовних навчально-методичних ресурсів, призначеним заощадити час педагогові на пошуки, й одночасно матеріалами, які можуть використовувати батьки для глибшого розуміння теми, надання допомоги дітям у її засвоєнні, спільної роботи, обговорення, розроблення проектів тощо.

Проблемні запитання, представлені до кожної теми, групуються відповідно до 4-х компонентів, які повторюються в кожній темі та забезпечують системність навчання: *пізнання себе; пізнання соціуму; пізнання природи; конструювання нових знань, рефлексія.*

Серед представлених тем такі:

ТЕМА 1. «ЗМІНИ»

Матеріали теми охоплюють ключові проблеми: формування в учня / учениці власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття і розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії та співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі і місцевій громаді соціальних норм, активна участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки, співпраця з однолітками для вирішення проблем спільноти.

ТЕМА 2. «СПОСОБИ ПІЗНАННЯ»

Матеріали інтегрованої теми «Способи пізнання» спрямовані на формування в дітей розуміння, навіщо людина пізнає світ і що їй у цьому допомагає. Наприклад, різноманітні назви несуть у собі певну інформацію. Однією з таких назв є прізвище. Діти зможуть пояснити, навіщо людям прізвища, що таке «родове прізвище», як утворились їхні прізвища, що вони означають, чому так важливо виявляти повагу до свого прізвища та прізвищ інших людей, і зможуть демонструвати це у повсякденному житті. Діти дізнаються, що джерелом інформації може бути також і колір, як, наприклад, червоний колір світлофора або Червона книга. А ще для пізнання світу людині потрібні важливі якості, такі як спостережливість, уважність, цікавість.

ТЕМА 3. «ТЕРИТОРІЯ»

Виконуючи запропоновані завдання з теми, учні не лише усвідомлюватимуть унікальність території своєї батьківщини і Батьківщини, а й розумітимуть, що замало просто жити на певній території і любитися красою її краєвидів, а потрібно щодня дбати про неї, бути активним і свідомим патріотом, громадянином. Завдяки інтерактивним вправам учні спостерігатимуть і переконуватимуться, що всі ми відрізняємось один від одного уподобаннями, поглядами, національністю, вірою, що кожна людина неповторна і кожна є скарбом для свого народу, і де б ми не мандрували, ми представляємо не лише себе, а й свій народ і рідну країну. Учні складатимуть і розповідатимуть історії про цінності, міркуватимуть і дискутуватимуть про «відповідальність за тих, кого приручили», тих, хто живе поруч із нами на цій ж території. А також задумуються: «А який особистий внесок у покращення життя безпосередньо у своєму населеному пункті я зробив, роблю, можу зробити?». І шукаючи шляхи вирішення суспільних проблем уже сьогодні, формуватимуть відповідальність, виявлятимуть гро-

мадську ініціативу для розв'язання актуальних питань на своїй території, на місцевому рівні та рівні держави.

ТЕМА 4. «СПІЛЬНОТА»

Пропонований зміст цієї теми розкриває сутність проблем шкільної спільноти, прав у школі, обов'язків учнів перед шкільною громадою, вироблення правил співпраці у класі, формування цінностей, якими люди об'єднані в суспільстві. Матеріали орієнтовані на формування в учня/учениці власної ідентичності й готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

ТЕМА 5. «ВАРТІСТЬ І ЦІННІСТЬ»

Під час роботи над інтегрованою темою «Вартість і цінність» учні дізнаються, що таке цінність, чому і яка праця є цінною, чому є цінним те, що люди створюють разом, що впливає на якість виконання того чи іншого завдання, навіщо потрібні мрії, у чому їх цінність і що допомагає людині здійснювати свої мрії. Важливо, щоб діти не тільки зрозуміли, навіщо людям трудитися, що від власного ставлення до праці залежить успіх і добробут людини, а й могли навести приклади із реального життя: свого, своїх рідних, сусідів тощо.

ТЕМА 6. «ХОЧУ, МОЖУ, ТРЕБА»

Завдання, запропоновані в межах теми, орієнтовані на формування в учнів відповідальності, упевненості в своїх силах, ощадливості й поміркованості, усвідомлення ролі знань та ініціативи у громадському, особистому житті й подоланні життєвих перешкод, усвідомлення своєї унікальності як особистості, почуття власної гідності. Виконуючи завдання, діти аналізуватимуть свої звички, дискутуватимуть про бажання, потреби, мрії людей, обговорюватимуть спільні й індивідуальні цінності, можливості, повноваження та відповідальність самоврядних органів своєї класної громади, змінюватимуть правила, пояснюватимуть необхідність їхнього дотримання.

ТЕМА 7. «ІДЕЇ – ВИНАХОДИ – ВІДКРИТТЯ»

Матеріали теми орієнтовані на формування в учня / учениці впевненості, відповідальності, бажання змінити світ на краще, усвідомити роль природи у винахідництві, підвести до розуміння, що діяльність винахідників покращує якість життя, а спостереження за об'єктами живої та не живої природи, предметами, може спонукати до нових ідей та винаходів. Виконуючи завдання, діти вчаться аналізувати, спостерігати, порівнювати, узагальнювати, зацікавлюються дослідженнями та експериментами, вчаться критично мислити, приймати ідеї інших та висувати свої, розглядати природу як скарбницю винаходів.

ТЕМА 8. «РУХ І ЧАС»

Усе довкола перебуває в русі, усе зазнає змін із часом. Що таке час? Ми всі відчуваємо плинність часу, але пояснити словами, що це, непросто. Запропоновані види діяльності дають змогу дітям зрозуміти, відчути цінність руху та часу – для кожного особисто, для природи і суспільства загалом. В рамках активностей діти дискутуватимуть, чи можна подорожувати в часі, зробити добру справу за одну хвилину, що потрібно намагатись робити швидко, а з якою справою не можна поспішати, чому так багато одиниць виміру часу, звирятимуть свій «біологічний годинник». Учні розкладатимуть на часовій шкалі свій вчорашній день й аналізуватимуть, що найкращого і цінного було в цьому дні, а скільки часу було згаяно, втрачено, що важливе варто зробити сьогодні, а що запланувати на завтра.

*Крок за кроком ми рухаємося в часі – у майбутнє.
І тільки від нас залежить, як ми скористаємося цими ресурсами
і витворимо себе й нашу державу!*

ТЕМА: «Спільнота»

	Навчальна діяльність	7
1	Хмара тегів «Спільнота»	11
2	Вправа «Конституція нашого класу»	11
3	Вправа «Наша конституція класу та права дитини»	13
4	Вправа «Що станеться, якщо...? Недотримання правил призводить до наслідків»	13
5	Вправа «Малюємо асоціації: що допомагає налагоджувати гарні стосунки, а що може зруйнувати стосунки»	14
6	Вправа «Сила квітів»	14
7	Гра «Табір відпочинку. Як ми обираємо друзів?»	15
8	Скажи булінгу «Ні!»: 5 мультфільмів, які навчають цінувати кожного	17
9	Вправа «Яка ваша позиція? Голосуй ногами!»	18
10	Карта міст, де народилися видатні митці та діячі України	20
11	Вправа «Малюємо героя»	20
12	Вправа «Карта з гербів і прапорів областей України»	20
13	Читаємо й обговорюємо вірші Тетяни Строкач «Загадаю бажання», «Подружились велетень і гном», «Ти чому такий веселий»	21
14	Вправа «Бути другом/ подругою»	23

Як налагоджувати гарні стосунки?

Чи може існувати спільнота без правил і законів?

Як поводитися в ситуації ворожого ставлення до мене, у разі загрози?

Як стають героями? Хто для мене є героєм?

Чи кожен може стати героєм?

Що об'єднує українців (традиції, культура, мова)?

Як залишитися собою серед інших у спільноті?

Завдання:

1. Створити умови для цікавого й радісного навчання.
2. Формувати громадянські компетентності.
3. Навчати активного слухання в умовах усного спілкування.
4. Навчати взаємодії в парах і групах.
5. Допомогати дітям міркувати над особистими цінностями, цінностями громади, країни.
6. Розвивати ініціативу, залучати до участі в житті родини, класної спільноти, громади.

Очікувані результати:

Учні **знатимуть**:

- ✓ сутність поняття «спільнота», цінності спільноти;
- ✓ права й обов'язки учасників шкільної громади;
- ✓ правила класу, школи;
- ✓ важливість дотримання розроблених правил у спільноті;
- ✓ як налагоджувати гарні стосунки;
- ✓ свій потенціал для родини, класу;
- ✓ постаті історичних осіб, сучасників, чий життя і діяльність пов'язані з місцевою громадою

та **вмітимуть**:

- ✓ уважно слухати один одного в умовах безпосереднього спілкування;
- ✓ взаємодіяти в парах і групах для досягнення навчальних цілей;
- ✓ розробляти правила і поводитися згідно з правилами;
- ✓ визначати й описувати свою неповторність й унікальність інших людей;
- ✓ описувати й обмірковувати свої права й обов'язки в сім'ї, класі;
- ✓ висловлювати думку з питань, що їх безпосередньо стосуються.

Загальні очікувані результати навчання учнів другого класу, спрямовані на формування громадянських компетентностей

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
 1 Хмара тегів «Спільнота»	Пояснює, чому люди перебувають разом, взаємодіють. З увагою сприймає усні репліки вчителя й однокласників, доречно реагує на усну інформацію в діалозі. Прогнозує орієнтовний зміст тексту за заголовком та ілюстраціями.	Може висловити свою думку на задану проблему. Дискутує про те, що можна зробити, аби змінити громаду на краще.
 2 Вправа «Конституція нашого класу»	Висловлює думку про почуте (що подобається, а що – ні). Розповідає про свої права й обов'язки як учасника/-ці шкільної та місцевої громад, пояснює важливість цих прав і обов'язків. Виробляє (з однокласниками) добродішні правила взаємодії, переконує, що вони потрібні. Дотримується домовленостей.	Намагається зрозуміти краще його/її друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їхньої точки зору. Звертає увагу на почуття інших людей під час ухвалення рішень. Вибудовує позитивні стосунки з іншими людьми у групі. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи. Працює над досягненням консенсусу заради досягнення цілей групи.
 3 Вправа «Наша конституція класу та права дитини»	Описує й обмірковує свої права й обов'язки в сім'ї, класі. Пояснює, чому потрібно дотримуватися встановлених правил. Розповідає про свої права і обов'язки як учасника/-ці шкільної та місцевої громад, пояснює важливість цих прав і обов'язків. Переконує у важливості поваги до інших, спираючись на власний досвід доступні джерела (почуте, прочитане).	Стверджує, що права людини завжди слід поважати та захищати. Може спілкуватися зі сторонами конфлікту з повагою. Ініціює спілкування з метою вирішення міжособистісних конфліктів.
 4 Вправа «Що станеться, якщо...? Недотримання правил призводить до наслідків»	Пояснює, як правила та їх дотримання впливають на безпеку в довкіллі, зокрема вдома, у школі. Пояснює, чому потрібно дотримуватися встановлених правил.	Може оцінити вплив суспільства на природне середовище. Може критично відображати ризики, пов'язані зі шкодою для довкілля. Вибудовує позитивні стосунки з іншими людьми в групі. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи.
 5 Вправа «Малюємо асоціації: що допомагає налагоджувати гарні стосунки, а що може зруйнувати стосунки»	Розпізнає вчинки і слова, які можуть підтримати або образити.	Відчуває обов'язок не залишатися осторонь, коли порушують права та гідність інших. Показує, що він/вона бере відповідальність за свої вчинки. Якщо він/вона ранить чиїсь почуття, то просить вибачення.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
6 Вправа «Сила квітів»	Ділиться своїми почуттями та емоціями від прослуханого й побаченого. Досліджує і представляє (на прикладі однолітків і родини) неповторність кожної людини, беручи до уваги зовнішність, поведінку, характер, уподобання. Спілкується з батьками, вчителями, однокласниками. Аналізує свою поведінку, уподобання, виділяючи риси, якими вирізняється серед інших і які надають йому/ їй неповторності. З'ясовує, що він/ вона може робити для однокласників, шкільної спільноти.	Працює над досягненням консенсусу заради досягнення цілей групи. Співпрацює з іншими людьми заради спільних інтересів. Дискутує про те, що можна зробити, аби змінити громаду на краще. Може критично відображати себе з різних точок зору.
7 Гра «Табір відпочинку. Як ми обираємо друзів?»	Залучає людей, зокрема й тих, які відрізняються від нього/ неї, до спілкування, гри, навчання. Спостерігає за діалогом, де висловлюються різні погляди на предмет обговорення, робить висновки про важливість уважного ставлення до інших та потребу подивитися на річ по-різному. Підтримує аргументами власні думки або спростовує їх.	Відстоює думку про те, що ніхто не має зазнавати тортур або підлягати нелюдському чи принизливому ставленню та покаранню. Ставиться до всіх людей з повагою, незалежно від їхнього культурного походження. Демонструє повагу до людей, які мають відмінний соціально-економічний статус від його/її власного. Висловлює зацікавленість до переконань інших людей, їхнього трактування та іншої культурної орієнтації і належності. Поціновує можливість здобути досвід інших культур.
8 Скажи булінгу «Ні!»: 5 мультфільмів, які навчають цінувати кожного	Обговорює зміст усного медіаповідомлення, розповідає, про що йдеться в ньому. Розпізнає вияви неповаги та приниження. Уникає виявів неповаги та приниження у власній поведінці. Належно реагує на цькування, тиск та приниження. Пояснює, що всі люди (зокрема діти) мають право захищати свою гідність. Пояснює, що кожен учинок має наслідки, спираючись на власний досвід та на приклади літературних героїв, персонажів мультфільмів тощо. Розрізняє ситуації, коли він/ вона або інші люди потребують допомоги. Визначає коло осіб, які можуть надати допомогу в разі небезпеки.	Відстоює думку про те, що ніхто не має зазнавати тортур або підлягати нелюдському чи принизливому ставленню та покаранню. Дотримується поглядів, що кожен має докладати зусиль заради досягнення взаєморозуміння та змістовного діалогу між людьми та групами, які різняться між собою.
9 Вправа «Яка ваша позиція? Голосуй ногами!»	Переконує у важливості поваги до інших; спостерігає за діалогом, де висловлюються різні погляди на предмет обговорення, підтримує одну з точок зору. Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших.	Дає можливість іншим висловити свою думку. Уважно прислухається до різних думок; уважно слухає інших людей.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
 Карта міст, де народилися видатні митці та діячі України	Об'єднується з іншими дітьми у групу для навчання та гри. Розповідає про видатних українців, описує їхню важливість для України. Розпитує дорослих (родичів) про сучасне громадське життя та минуле України. Ставить запитання, які допомагають більше дізнатися про важливу для України подію чи особу. Розповідає про видатних історичних осіб, сучасників / сучасниць, чиї життя і діяльність пов'язані з місцевою громадою.	Виявляє здатність ідентифікувати ресурси для навчання (наприклад, людей, книги, Інтернет тощо). Вибудовує позитивні стосунки з іншими людьми в групі. Працюючи у групі, виконує свою частку групової роботи.
 Вправа «Малюємо героя»	Розповідає про літературних персонажів / історичні постаті, на яких хотів би / хотіла б бути схожою. Складає перелік чеснот / рис характеру, якими володіє літературний персонаж чи історична постать.	Може критично відображати власні цінності та переконання.
 Вправа «Карта з гербів і прапорів областей України»	Розпізнає державні символи України, шанобливо ставиться до них. Розповідає про себе, свою родину та інших осіб.	Уважно прислухається до різних думок. Уважно слухає інших людей.
 Читаємо й обговорюємо вірші Тетяни Строкач «Загадаю бажання», «Подружились велетень і гном», «Ти чому такий веселий»	Розрізняє дружні зв'язки, стосунки. Висловлює припущення, чому люди стають друзями. Розрізняє потреби близьких людей та друзів. Звертається за підтримкою до осіб, яким довіряє. Розрізняє ситуації, коли він / вона або інші люди потребують допомоги.	Може зрозуміти, коли товариш потребує допомоги. Намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їхнього погляду.
 Вправа «Бути другом/ подругою»	Пояснює, чому люди перебувають разом, взаємодіють. Розрізняє дружні зв'язки, стосунки. Висловлює припущення, чому люди стають друзями / ворогами.	Може зрозуміти, коли товариш потребує допомоги. Намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація здається з їхнього погляду.

Хмара тегів «Спільнота»

Запропонуйте дітям розглянути хмару тегів зі словами, з яких можна скласти визначення слова «спільнота».

Інформація для вчителя:

СПІЛЬНОТА, СПІЛЬНІСТЬ

Це сукупність людей, держав, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами.

Обговоріть значення пропонованих слів, чому вони об'єднані саме у формі земної кулі або дерева.

Завдання для дітей:

1. Скласти речення із пропонованими словами.
2. Змоделювати в групах або в парах ще один варіант форми, в якій можна було б об'єднати ці слова.

Запропонуйте дітям поміркувати, чи можна назвати спільнотою їхній клас, що можна зробити, аби змінити класну спільноту на краще, чому це варто робити?

2

Вправа «Конституція нашого класу»

Для вироблення правил взаємодії, їх обговорення та досягнення консенсусу запропонуйте дітям розробити/ вдосконалити «конституцію» свого класу, відзначаючи свої права і обов'язки.

Етап 1

З'ясуйте, наскільки діти знайомі з поняттями правил і обов'язків.

Попросіть їх закінчити, наприклад, таку пропозицію: «У мене немає права на ..., тому що ... »
(у мене немає права бити людей, коли я дуже сердитий, бо ... / у мене немає права поводитися з людьми несправедливо).

Складіть із цих пропозицій список і попросіть дітей перетворити негативні твердження в позитивні.

Наприклад: у мене є право на те, щоб мене не били / у мене є право, щоб зі мною поводитися справедливо.

Коли діти зрозуміють, як потрібно писати такі позитивні твердження про права, об'єднайте їх у малі групи з чотирьох або п'яти осіб. Дайте кожній групі папір і маркери. Поясніть, що:

- кожна мала група повинна скласти три або чотири основних правила для всього класу;
- вони повинні використовувати фразу «У кожного є право на ...» (наприклад, у кожного є право на участь).
- вони можуть записати тільки те право, з чим згоден кожен/ кожна у групі;
- метою є не наявність численних правил, а правила, які приймає кожен.

Попросіть кожну групу представити свої правила. Запишіть їх на дошці. Спочатку запитайте, які особливі права класної спільноти змогли визначити групи. Об'єднайте схожі права, запитавши, чи згодна група на перероблене формулювання.

Прочитайте вголос записані твердження на дошці в колонці «Права».

Написавши право, запитайте, який обов'язок повинен виконувати кожен/ кожна, щоб усі змогли скористатися цим правом. Запишіть їх у колонці «Обов'язки» поряд із правами, використовуючи таке формулювання: «У мене є обов'язок ...» або «Я повинен/ повинна ...».

Запитайте, яку відповідальність передбачає кожне право. Напишіть це у вигляді твердження від першої особи поряд із твердженням про право. Наприклад: «Я зобов'язаний нікому не відмовляти в участі».

КОНСТИТУЦІЯ	
ПРАВА	ОБОВ'ЯЗКИ
У кожного є право на справедливе ставлення.	У мене є обов'язок поводитися з кожним справедливо.
У кожного є право на висловлювання власної думки.	Я повинен/ повинна надати кожному можливість висловити свою думку.

Внівши до переліку всі права і обов'язки, перераховані у групах, попросіть дітей переглянути проект їхньої конституції класу.

Зверніть їхню увагу, що краще мати кілька хороших правил, ніж багато незрозумілих.

Запитайте:

- Які з цих прав і обов'язків можна об'єднати, а які можна вилучити?
- Чи потрібно додати якісь інші права та обов'язки? Які?
- Коли переліки прав і обов'язків складено, запитайте, чи можуть діти користуватися ними як «конституцією» своєї спільноти.
- Чи готові вони дотримуватися правил, які вони самі склали?
- Хто несе відповідальність за те, щоб усі дотримувалися «конституції»?
- Що відбувається, коли хтось порушує одне з прав?
- Чи потрібно вживати заходів, якщо правила не дотримуються? Чому?

Коли ви прийдете до остаточної версії «конституції», зробіть «чистовик» і повісьте його на видному місці. Поясніть, що це будуть правила класу для спільної роботи і гри для дітей і дорослих.

Орієнтовні запитання для обговорення:

- ✓ Чи було групі просто скласти перелік прав? Чому?
- ✓ Чи було легко скласти список обов'язків? Чому?

- ✓ Чи були запропоновані якісь права, з якими не вся група погодилася? Чому?
- ✓ Коли ви погодилися з правами і обов'язками, як зробити так, що всі їх дотримувалися?
- ✓ Хто повинен здійснювати цей контроль?
- ✓ Чи повинна людина нести відповідальність за недотримання правил? Хто повинен вирішувати, яка це буде відповідальність?

Через кілька днів або тижнів після складання конституції попросіть дітей переглянути її. Зверніть їхню увагу на те, що нерідко закони вимагають перегляду, скасування або розширення.

Організуйте обговорення за такими запитаннями:

- ✓ Яких обов'язків дотримуватися важче, ніж інших? Чому?
- ✓ Чи потрібно що-небудь змінити в конституції? Скасувати? Додати?
- ✓ Чи порушуються одні права частіше, ніж інші? Чому?
- ✓ Хто несе відповідальність за дотримання цих прав?
- ✓ Хто вирішує, що станеться, коли хтось порушує правила групи?
- ✓ Чи корисно мати конституцію групи?
- ✓ Чи важливо, що група сама встановила свої власні правила?

Коментар для вчителя:

Вправа допомагає зрозуміти взаємовідношення прав і обов'язків, пов'язати права і обов'язки в повсякденному житті, підкреслити значення участі в розробці та захисті прав, створити узгоджений перелік правил і обов'язків групи.

Наголосіть, що правила і обов'язки допомагають нам жити разом так, щоб права кожного поважали. Правила захищають наші права (наприклад, на участь, на наявність своєї думки, на навчання, на гру і т.д.), вони оберігають нас і зберігають наше здоров'я, а також наділяють нас обов'язками поважати права інших.

Обговоріть значення правил для групи, які вона сама виробила. Порівняйте цей процес з прийняттям законів у демократичному суспільстві.

Запропонуйте кожній дитині в класі мати свій екземпляр «конституції» групи.

Під час виникнення конфліктів чи проблем у групі спирайтеся на конституцію групи для їх вирішення. Проблеми в реальному житті часто виявляють необхідність у перегляді «конституції».

Запропонуйте дітям разом з рідними розробити таку ж конституцію у своїй сім'ї.

3 Вправа «Наша конституція класу та права дитини»

Роздайте дітям ілюстровані картки про права дітей. Скористайтесь сайтом [LIVING DEMOCRACY](http://www.living-democracy.com.ua/childrens-rights-cards) за посиланням: www.living-democracy.com.ua/childrens-rights-cards

Попросіть учнів порівняти конституцію класу із запропонованими картками про права для всіх дітей світу. Обговоріть питання, чи є в Конвенції про права дитини права і обов'язки, які б вони хотіли додати до своєї конституції? Які саме?

Запишіть озвучені пропозиції дітей до конституції.

4

Вправа «Що станеться, якщо...? Недотримання правил призводить до наслідків»

Запропонуйте учням обговорити наслідки порушення закону. Для цього розгляньте разом шкільні правила (вашої школи чи довільні) відносно принципів справедливості, рівноправності, участі та поваги.

Коментар для вчителя:

Учні практикують рольову гру, де не дотримуються шкільних правил. Вони аналізують чинні шкільні правила та занотують можливі наслідки. Учні визначають, що б вони хотіли змінити у шкільних правилах, чому та як.

Учні об'єднуються у групи по чотири особи. Вони розігрують рольової ігри, у яких не дотримуються правил. Перш ніж розпочати гру групи обговорюють правила. Ситуації для обговорення можуть бути такими:

- Футбол.
- Поведінка у класі.
- Процес гри в комп'ютерні ігри.
- Поведінка на шкільному подвір'ї.
- Розмови під час уроку.
- Сутички один з одним тощо.

Стосовно кожного порушеного правила учні занотують справжні наслідки або, якщо таких немає, можливі наслідки. Далі учні повертаються у групи зі своїми записами для обговорення.

Під час дискусії обговорюють такі запитання:

- ✓ Як правила підтримують наші права та обов'язки і допомагають жити разом безпечно і справедливо?
- ✓ Навіщо нам потрібні правила?
- ✓ Чи всі правила чесні для всіх? Чому?
- ✓ Чи буває так, що правила змінюються? Чому?
- ✓ Що трапляється, якщо ми не дотримуємося правил?

Після загального обговорення учні знову мають об'єднатися у групи по чотири особи. Потрібно обговорити, чи хотіли б вони щось змінити в чинних шкільних правилах і прийти до певних висновків. Важливо, щоб діти запропонували/ обговорили бажані зміни у великих шкільних правилах, відображених на фліпчарті, використовуючи стікери.

5

Малюємо асоціації: що допомагає налагоджувати гарні стосунки, а що може зруйнувати стосунки?

Запропонуйте дітям намалювати асоціації до таких слів:

Сміливість, доброта, порядність, підтримка, хитрість, позитив, підступність, образа, обман, агресія.

Малюнки потрібно «посортувати» на ті, що допомагають налагоджувати гарні стосунки, і на ті, що можуть зруйнувати стосунки. Цей процес має супроводжуватися обговоренням і коментарями.

Нехай діти презентують свої малюнки й розкажуть відповідні приклади з життя.

Після цього запропонуйте скласти речення зі словами, що допомагають підтримати гарні стосунки у будь-якій спільноті.

6

Вправа «Сила квітів»

Роздайте дітям заготовки-малюнки квітів або запропонуйте їх намалювати. У кожній пелюстці потрібно написати якості, які дитина цінує в собі, що вміє, чим пишається... Біля квітів треба домалювати листочки та написати на них, чим ці якості можуть бути корисними їхній родині.

Об'єднайте дітей у групи по 4 особи та дайте завдання:

1. По черзі розказати про свої квіти.
2. Приклеїти свої квіти на фліпчартному папері, домалювати додаткові листочки та записати на них, чим їхні якості можуть бути корисними спільноті їхнього класу.
3. Групи презентують всьому класу свої квіти.

Після презентації обговоріть у класі запитання:

- ✓ У чому сила «кожної квітки», у чому сила всього «букету»?
- ✓ Що у наших квітах спільного, а що нас вирізняє?
- ✓ Чим сила квітів може бути корисною спільноті нашої країни – Україні?
- ✓ Що ви відчуваєте, коли дивитесь на свою квітку?
- ✓ Які у вас відчуття, емоції, коли ви дивитесь на весь букет квітів?

Коментар для вчителя:

Завданням учителя є спрямувати дискусію так, щоб учні усвідомили важливість використання особистих сильних сторін і здібностей для групи.

7 Гра «Табір відпочинку. Як ми обираємо друзів?»

Запропонуйте дітям гру, у якій діти обирають «товаришів по намету» у таборі відпочинку з описового списку й обговорюють припущення, на яких вони засновували свій вибір.

Зачитайте дітям вголос вступний текст-ситуацію:

Ви і діти з різних країн тільки що приїхали до всесвітнього літнього табору. Ніхто ні з ким не знайомий. Виховники вирішили, що ви можете самі обрати, з ким ви будете жити в наметі наступні два тижні. У кожному наметі можуть спати четверо дітей. Ви можете обрати для себе трьох інших сусідів по намету.

Прочитайте вголос опис різних дітей, які відпочивають у таборі, можна роздати ці описи на розрізаних аркушах, щоб краще сприймати інформацію.

Роздайте бланки-заготовки, щоб діти могли записувати обрані пункти.

Наголосіть, що під час цього етапу ніхто не повинен говорити.

Бланк-заготовка:

Оберіть і запишіть 3-х дітей зі списку, з ким би ви хотіли жити в наметі?

1. _____
2. _____
3. _____

Діти, які відпочивають у всесвітньому таборі

1. Дитина зі зламаною ногою, на милицях.
2. Дитина ромської національності.
3. Дитина з Австралії з рудим волоссям і ластовинням.
4. Дитина з Японії, маленького зросту.
5. Повний хлопчик зі США.
6. Сором'язлива дитина із ТРАНСМАРИНА.
7. Темношкіра дівчинка з Африки.
8. Сліпа дитина з собакою-поводирем.
9. Дитина з товстими лінзами в окулярах.
10. Дитина з Великобританії, одягнена у шкільну форму.
11. Дитина з Німеччини з підбитим оком і в тенісці з черепом.
12. Дитина з Латинської Америки, одягнена у традиційний національний одяг.
13. Дитина, яка для спілкування користується жестовою мовою.
14. Дитина з Монголії з дуже довгим чорним волоссям.
15. Дитина з Палестини з однією рукою.
16. Дитина зі світлим волоссям, яка постійно сміється.
17. Дитина, яка заїкається.
18. Дитина, одягнена в куртку, схожу на вашу.
19. Дитина, яка весь час слухає MP3.

Коли вибір зроблено, об'єднайте дітей у групи, що складаються з 4 дітей. Поясніть їм завдання:

У вашій частині табору – чотири намети. Кожен намет призначений для чотирьох дітей. Якщо ви перерахуєте дітей у вашій групі і трьох з вашого списку, то всіх повинно бути 16 осіб.

Складіть список із 12 дітей, які відпочивають у таборі, на підставі всього списку або додайте нових, які підходять для вашої групи. Разом із групою вирішіть, хто з дітей, що відпочивають в таборі, буде жити в кожному наметі. Намалюйте чотири намети на аркуші паперу, напишіть на кожному наметі імена дітей, які будуть там спати, і прикріпіть цей аркуш паперу до класної дошки.

Якщо в класі більше 16-ти дітей, група повинна вирішити, кого вилучити зі списку. Якщо в групі кілька дітей оберуть одного і того ж товариша, то група повинна обрати іншу дитину зі списку.

Дайте дітям час поглянути на схеми наметів інших груп. Потім по порядку зачитайте вголос список дітей, що відпочивають у таборі, і з'ясуйте, кого в який намет визначила кожна група. Так діти зможуть побачити, хто ще вибрав тих самих товаришів.

Обговоріть результати цієї гри:

- ✓ Чи було важко обрати трьох сусідів по намету? Чому так або чому ні?
- ✓ Чи траплялося так, що деяких дітей обирали багато разів як товаришів по намету? Чому?
- ✓ Чи когось із дітей не обрали взагалі? Чому?
- ✓ Яке рішення ви ухвалили про дитину з тієї країни, про яку ви ніколи не чули?
- ✓ Чи було важко погодитися з групою?
- ✓ Хто задоволений кінцевим результатом, а хто – ні? Чому?
- ✓ Чи ви дізналися що-небудь про себе? Про те, як ви робите вибір, що впливає на це?
- ✓ Порівняйте цю гру із ситуаціями з реального життя:

- ✓ Чи була ситуація реалістичною?
- ✓ Чи можете ви пригадати інші випадки, коли вам треба було робити вибір, з ким бути?
- ✓ Як ви почуваєтеся, коли обираєте?
- ✓ Як ви почуваєтеся в реальному житті, коли вас обирають, коли вас не обирають?
- ✓ Чи у всіх дітей є право обирати? Бути обраним?

Обговоріть, як у нас формуються думки про інших людей, навіть про тих, кого ми ніколи не зустрічали.

Коментар для вчителя:

Гра допоможе вивчити особисті стереотипи і забобони й розглянути їх походження. Поговоріть із дітьми про рівність і свободу від дискримінації, загальні права людини, гідність людини.

Будьте обережні, щоб не посилити стереотипи. Що можна зробити, щоб не робити несправедливих висновків про інших на підставі стереотипів? Чому стереотипи ведуть до дискримінації?

Ретельно оберіть або адаптуйте список дітей, що відпочивають у таборі, щоб гра відповідала цілям навчання. Переконайтеся, що жодна дитина з вашої групи не нагадує нікого з дітей, що відпочивають у таборі. Однак залиште в списку щонайменше одну дитину з вигаданого місця, щоб діти мали ухвалювати рішення, нічого про нього не знаючи.

8

Скажи булінгу «Ні!»:

5 мультфільмів, які навчають цінувати кожного

Посилання для перегляду мультфільмів.

Запропонуйте дітям переглянути мультфільми. Після перегляду обов'язково обговоріть зміст побаченого. Наголосіть на тому, що всі люди різні, однак кожному важливо відчувати себе частиною чогось більшого, ніж він є сам – членом родини, частиною певної спільноти тощо. Варто пам'ятати, що відчувати себе насправді щасливим можна лише серед тих, хто справді схожий на тебе – за вподобаннями чи світосприйняттям.

Кожен прагне, щоб його розуміли і любили таким, який він є! Однак у шкільному колективі, і навіть серед дорослих, люди поєднуються за певними об'єднувальними принципами. Тому, якщо в цій спільноті є хтось, хто відрізняється від інших, він часто опиняється на самоті. Однак чи є це приводом для його цькування? Чому ні?

Навчіть своїх учнів знаходити спільну мову з кожним та бачити в інших найкращі риси характеру, не оцінюючи їх винятково за зовнішністю. Це допоможе із вашого класу зробити справжній колектив і попередити одну з головних проблем у спілкуванні дітей – булінг.

Орієнтовні запитання для обговорення:

- Чим люди відрізняються одне від одного?
- За що можна цінувати людину?
- Що є особливого в кожній людині?
- Як різні між собою люди можуть знайти спільну мову?
- Чи можна за зовнішністю оцінювати людину? Чому?
- Чи розумно будувати відносини з іншими, ґрунтуючись на їхніх вроджених особливостях чи зовнішності? Чому?
- Що таке булінг/ цькування?
- Як допомогти тому, кого ображають?
- Куди, до кого можна звертатися, якщо тебе ображають?

Зміст пропонованих мультфільмів:

Мультфільм «Жив собі чорний кіт»

Мультфільм про те, як живеться чорному коту. Через людські забобони з ним ніхто не спілкується, тому він опинився у повній ізоляції. Всьому причина – чорний колір його шерсті.

Що відчуває кошеня, наскільки йому сумно і самотньо? Про це ніхто навіть не замислюється. Щоб не мати клопоту, всі його намагаються обійти десятою дорогою. Однак варто котові забруднитися у білу фарбу – ставлення до нього вмиль змінюється.

Анімацію створено на студії «Українафільм» у 2006 році, режисер – Юрій Марченко.

Мультфільм «Про пташок»

Історія про зграю горобчиків, які спілкуються між собою, сидячи на дротах. До них прилетіла доброзичлива чудернацька пташка, зовсім не схожа на них, тому горобці не прийняли її до гурту, хоча вона цього хотіла.

Щоб позбутися настирної гості, спільнота горобців спочатку її ігнорує. Потім закрюковує, намагаючись зігнати зі спільного дроту, не розуміючи, які саме наслідки це може мати для них самих.

Мультфільм «Вірте у любов, вірте у Різдво»

Це історія про їжачка на ім'я Генріх, який уперше прийшов до нового класу. Він із радістю подружився б з однолітками, однак спілкуватися і гратися йому заважають колючки, через які він і сам страждає.

Минає час, і напередодні Різдва Генріх зауважує, що однолітки шепочуться і сміються за його спиною. Коли засмучений їжачок виходить на шкільне подвір'я, його чекає несподіванка – подарунок від однокласників, завдяки якому вони зможуть дружити і гратися!

Анімацію створено у 2018 році австрійською компанією Jung von Matt/ DONAU на замовлення Erste Group.

Мультфільм «Курка, яка несла всяку всячину»

Це історія про курку, яка мріяла про діточок, і одного разу вона знесла 7 яєць, з яких вилупилося 6 курчаток і один... маленький екскаваторчик.

На відміну від чорного кота, незважаючи на те, що екскаваторчик був не такий, як курчата, батьки його любили і ставились до нього, як і до інших.

Анімацію створено на студії «Українафільм» у 2006 році, режисер – Марія Медвідь.

Мультфільм-казка «Гидке каченя»

«Гидке каченя» – всесвітньо відома казка данського письменника Ганса Крістіана Андерсена, уперше опублікована 1843 року.

Це історія про маленьке лебеденя, яке з незрозумілих причин потрапило до родини качок. Тільки-но вилупившись із яйця, воно отримало прізвисько Гидке Каченя за свою непоказну зовнішність, відмінну від «родичів».

ВідеOVERсію казки створено командою українського проекту «Світ казок» у 2016 році.

Редакція освітнього проекту «На урок» також рекомендує до перегляду [мультфільм](#) за мотивами цієї казки, створений студією Walt Disney ще 1938 року.

9

Вправа «Яка ваша позиція? Голосуй ногами!»

Розділіть приміщення на дві частини і повісьте таблички «ЗГОДНІ» і «НЕ ЗГОДНІ».

Оголосіть дітям, що вам цікаво почути їхню думку з деяких важливих питань. Поясніть, що ви прочи-

таєте твердження, і кожен повинен для себе вирішити, чи згоден з ним, чи ні, а потім стати в тій частині кімнати, де є відповідний напис.

Ніхто не повинен говорити, поки всі не оберуть позиції.

Діти займають позицію в кімнаті, а потім пояснюють і відстоюють свої погляди.

Покажіть дітям на екрані перше твердження і зачитайте його вголос. Потім попросіть їх обміркувати твердження і зайняти позицію.

Зачекайте, поки всі не займуть позиції. Потім запитайте, чому вони стоять на різних місцях. Дайте їм обговорити свої погляди. Нехай якомога більше дітей висловлять свою думку.

Після дискусії скажіть, що охочі можуть змінити свою позицію, якщо таких кілька, запитайте в них, який аргумент змусив їх змінити свою думку.

Використовуйте цей метод для всіх тверджень.

Запитання для обговорення:

- ✓ Які емоції від вправи Ви відчуваєте?
- ✓ Чи важко було займати позицію? В яких випадках? Чи міняли ви свій погляд? Що вас змусило це зробити?
- ✓ Чи можете ви брати участь в ухваленні рішень у вашій родині? У вашому класі або школі? У вашій спільноті? У будь-якій іншій життєвій ситуації?
- ✓ Чи можете уявити собі які-небудь нові види діяльності, в яких ви могли б брати участь?
- ✓ Як ви думаєте, чому право на участь важливе для дітей?

Коментар для вчителя:

Вправа допоможе поглибити розуміння участі, розвинути навички слухання, обговорення й аргументації. Підкресліть, що участь є важливим правом кожної дитини, і прочитайте дітям Статтю 12 Конвенції про права дитини.

ТВЕРДЖЕННЯ ДЛЯ ВПРАВИ:

Усі діти, навіть найменші, мають право висловлювати свою думку з питань, які їх стосуються.

У дітей немає права брати участі в ухваленні сімейних рішень. Батьки краще знають, що добре для дітей.

Висловлювати свої погляди із шкільних питань може бути небезпечно для дітей.

Тільки діти, які виразно говорять і гарно читають, або діти старшого віку можуть вирішувати.

Кожна дитина на рівних правах може брати участь у шкільному парламенті / учнівській раді.

Діти, у яких була погана поведінка, втрачають своє право брати участь у будь-якому процесі ухвалення рішень.

Не у всіх дітей є однакове право на участь. Бідні діти не можуть брати участі так само, як інші діти.

Брати участь у шкільному житті – значить багато говорити в класі.

Правила роботи в класі має приймати вчитель або діти, які гарно навчаються.

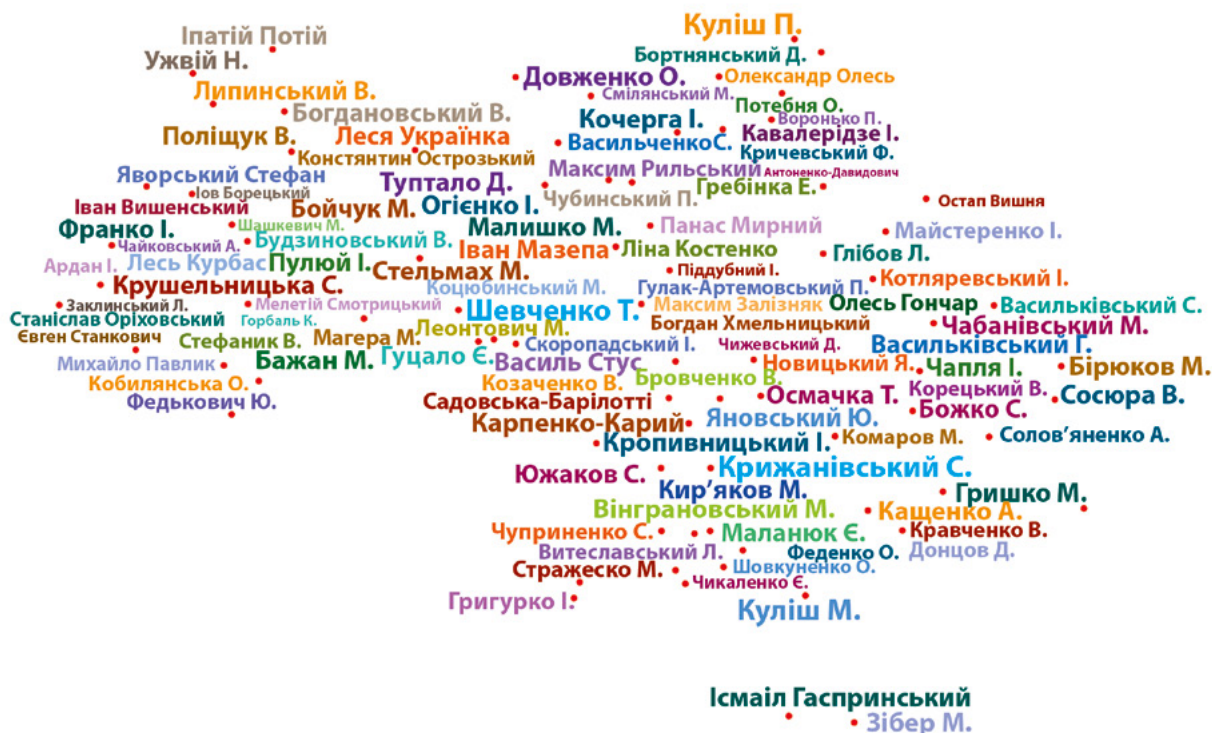
Карта міст, де народилися видатні митці та діячі України

Запитайте в дітей, кого з відомих українців вони знають?

Запропонуйте дітям розглянути цікаву карту, яку створили спеціалісти з Конгресу захисту української мови. На ній позначено імена відомих людей з різних куточків України.

Покажіть учням, у якому куточку України мешкаєте ви.

Відомі земляки. Громадська активність

Запитання для обговорення:

- ✓ Розгляньте карту. Кого з цих людей ви знаєте, щось чули про них?
- ✓ Назвіть (випишіть прізвища) відомих земляків свого краю, позначених на цій карті.
- ✓ Знайдіть в Інтернеті про них якийсь цікавий факт і озвучте його.
- ✓ Як ви думаєте, чому імена саме цих людей розміщено на цій карті?
- ✓ Як стають героями? Хто для вас є героєм? Чи кожен може стати героєм? Чому?
- ✓ Кого називають героями в наш час? Чому?

Вправа «Малюємо героя»

Запропонуйте дітям намалювати «героя» й написати навколо малюнка риси характеру, якими має володіти герой. Обговоріть, як людина може розвивати в собі такі риси. Свої малюнки діти можуть презентувати.

Вправа «Карта з гербів і прапорів областей України»

Поговоріть з дітьми про те, що об'єднує спільноту українців. Згадайте про традиції, культуру, мову.

Розгляньте разом карту, що у 2015 році увійшла до Книги рекордів України як вишиванка, до створення якої долучилася найбільша кількість людей. До її виготовлення доклали зусиль понад 6 тис. українців з усіх областей нашої країни. Наразі карта розміром 1,5м x 2 м знаходиться у Верховній Раді. Кожне зображення на гербі є символічним та історично обумовленим.

Орієнтовні завдання для роботи з картою (завдання можна виконувати індивідуально, в парах або групах):

Пригадати, яким є герб України. Разом створити герб України (намалювати, зробити аплікацію тощо).

Знайти герб або прапор на карті, що найбільше зацікавив, знайти про нього інформацію в мережі Інтернет, презентувати іншим.

Знайти герб або прапор на карті, що представляє ваш регіон, знайти про нього інформацію в мережі Інтернет, презентувати іншим.

Намалювати герби та прапори кожного учня/учениці, презентувати їх.

Намалювати з рідними герби та прапори кожної родини, презентувати їх.

Придумати ідею, яким може бути герб і прапор класної спільноти. Роботу можна організувати у групах. Після всіх презентацій шляхом голосування обрати найвдалішу ідею та намалювати герб і прапор класної спільноти. Обговорити, для чого спільноті потрібні герб і прапор.

13

Читаємо й обговорюємо вірші Тетяни Строкач

Загадаю бажання

Загадаю бажання, найдорожче у світі!
Щоб настав мир в країні і не гинули діти,
Щоб під небом блакитним колосилися ниви,
Щоб всміхалися люди й жили дружно, щасливо.
Щоб не плакали мами у журбі над синами,
Перемога настала в боротьбі з ворогами.
Щоб старенькі в достатку всі віка доживали,
Щоб і пісня, і слово українські звучали.
Щоб країна розквітла, незалежна і вільна.
Хай моє це бажання збудеться неодмінно!!!!

Запитання для обговорення:

- ✓ Про яке найбільше бажання розповідає у вірші авторка?
- ✓ Чому це бажання об'єднує всіх українців?
- ✓ Які бажання можуть бути спільними для всіх людей? Чому?

Подружились велетень і гном

Подружились велетень і гном,
Добре було жити їм разом.
Велетень вмів хмари розганяць,
Гном смарагди в шахті здобувать.
Велетень, немов підйомний кран,
З пальми діставав кокос й банан.
Гном збирав суниці у ліску
і кружляв з мурашкою в танку.
Велетень, як швидко крокував,
Друга-гнома на руках тримав.
І для них дороги не біда,
Бо ці друзі – нерозлийвода!
Коли спати велетень лягав,
В капелюсі гном відпочивав.
А коли іскрився сяйвом день,
Світ радів від сміху і пісень.
Не важливо, велетень чи гном,
бо нема для дружби перепон!

Запитання для обговорення:

- ✓ Що таке дружба?
- ✓ Як обирають друзів?
- ✓ Що може бути спільного у друзів?

Ти чому такий веселий

– Ти чому такий веселий?
– Ну, а ти чому сумний?
– Чом кричиш на всю оселю?
– А чому ти мовчазний?
– Чом худий? А чом товстенький?
– Чом русявий? Чом блондин?
– Темношкірий чи руденький?
Кожен сам собі один!
Схожий завжди сам на себе
Навіть повний твій двійник!
Так цікаво! І так треба!
І до цього кожен звик!
Так створив нас Чарівник!

Запитання для обговорення:

- ✓ Чому всі ми такі різні?
- ✓ Що може об'єднувати різних людей?
- ✓ Що означає висловлювання «Всі ми – різні, всі ми – рівні?»

Вправа «Бути другом/ подругою»

Запропонуйте дітям поміркувати над готовністю бути другом/ подругою. Роздайте їм аркуші для самооцінювання:

Оціни свою готовність бути справжнім другом, справжньою подругою. Прочитай пропонувані твердження й замалюй відповідну кількість комірок. Поміркуй, що означає кожне твердження. Поділися думками-порадами, що зробити для того, щоб покращити дружні стосунки.

Твердження	Шкала
Я дотримуюся свого слова	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>
Я визнаю свої помилки	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>
Я ціную думки й почуття моїх друзів	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>
Я із друзями відкритий та чесний	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>
Я не зраджую своїх друзів	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>
Я зміцнюю дружбу	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ <i>Намагаюсь</i> <i>Іноді</i> <i>Завжди</i>

Пропоновані шкали потрібно замалювати. Після заповнення діти можуть обрати одне з тверджень, яке б вони хотіли в собі розвивати, працювати над ним.

Це можна зробити в такій формі:

Я буду працювати над

Для цього я буду робити ось що:.....

Через певний час запропонуйте дітям знову заповнити такі самі бланки самооцінювання.

Використані ресурси

1. Журнал «На урок». Добірка мультфільмів про події з життя тих, хто відрізняється від більшості у спільноті, їхній емоційний стан та способи вирішення конфліктних ситуацій.
2. Журнал «На Урок». 14 цікавих карт України, яких немає в підручниках географії.
3. Компасіто: Посібник з навчання прав людини/ рос./ англ. // За ред. М. Бредероде-Сантос, Дж. Клеєс, Р. Фазах, А. Шнайдер, Ж. Селені. – 2008.